ADRIAN CHIRCU

OPTATIVUL ÎN SFERA CONJUNCTIVULUI, ÎN SCRISORI ROMÂNEŞTI DIN VEACURILE AL XVI-LEA ŞI AL XVII-LEA

„[…] *dintre limbile romanice, limba română a dat cea mai mare extensiune întrebuinţării conjunctivului* […]".

(Frâncu 2000, p. 7)

0. PRELIMINARII

0.1. În contribuţia noastră, ne propunem ca, pe baza unor repere teoretice moderne de analiză lingvistică, să interpretăm fapte de limbă vechi care permit urmărirea modului în care au apărut, s-au dezvoltat şi s-au răspândit anumite structuri optative la nivel microenunţial şi macroenunţial, de-a lungul anilor. Pe lângă discutarea unor repere teoretice adiacente, analiza noastră va fi una preponderent diacronică, bazându-se pe exemple din cele mai vechi scrieri româneşti aparţinând stilului epistolar.

0.2. Alegerea documentelor precizate şi datate în titlul comunicării noastre, în vederea ilustrării uneia dintre modalităţile optativului românesc (numit, în continuare, „conjunctivul-optativ")[1], se explică prin faptul că, în afara unor predoslovii, enunţurile ce au în structura lor un conjunctiv cu valoare de optativ sunt prezente în scrieri de mică întindere din epocă, unde apar structuri atât simple, cât şi complexe, putându-se identifica adesea, pe lângă formulele tipice ale cancelariilor domneşti, şi caracteristici ale limbii populare.

0.3. Am avut în vedere perioada biruinţei scrisului scrisului românesc, în care se pot observa mult mai bine nu numai formarea enunţurilor optative, cu ezitările şi stângăciile justificabile, ci şi modul în care s-a ajuns la o cristalizare particulară a tipurilor de enunţ vizate în această cercetare.

Am pornit în analiza exemplelor de la premisa că, în veacurile de început ale limbii române, limba cărţilor bisericeşti nu putea oferi atât de multe situaţii care să fie relevante pentru discuţii de tipul celor enunţate, deoarece acestea erau datoare

[1] Din perspectiva gramaticii tradiţionale, sintagmele *condiţional-optativ* şi *conjunctiv-optativ* sunt amândouă justificate, însă, în studiul nostru, avem în vedere optativul ca modalitate de enunţare.

DACOROMANIA, serie nouă, XXI, 2016, nr. 2, Cluj-Napoca, p. 241–252

BDD-A24868 © 2016 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:51:38 UTC)

unor modele slavoneşti care circulau în epocă. De asemenea, am dorit să avem la îndemână un corpus de texte unitar şi structural, şi tematic, care să fie relevant pentru demersul întreprins.

0.4. În acest sens, Ion Gheție (1997, p. 59) afirma că „pentru a cunoaşte evoluția graiurilor dacoromâne, trebuie să ne adresăm, înainte de toate, textelor neliterare, adică documentelor de tot felul (notițe, scrisori, acte felurite), mai puțin celor ieşite din cancelariile domneşti ori metropolitane. E deasupra oricărei îndoieli (şi faptul a fost subliniat în repetate rânduri) că documentele, alcătuite de regulă de persoane puțin instruite, au capacitatea de a reflecta mai veridic limba vorbită", iar Rodica Zafiu (2001, p. 179) consideră că „genul epistolar dispune de atestări dintre cele mai vechi, de la începutul scrisului în limba română […] şi doar prestigiul genurilor majore a făcut ca istoria limbii literare să nu fie scrisă din perspectiva sa".

1. REPERE TEORETICE

1.1. Studiul atent al scrisorilor permite, fără îndoială, decelarea unor aspecte care facilitează o mai bună circumscriere a unor modalități de enunțare, în această situație găsindu-se şi cea optativă care, din varii motive, a fost încadrată fie la modul condițional-optativ, fie la conjunctiv ori imperativ, grupare care se justifică prin faptul că, la bază, au stat criterii diferite, de unde şi eterogeneitatea interpretării acestuia.

1.2. Înainte însă de a discuta pe marginea faptelor de limbă diacronice, am considerat necesar să urmărim modul în care este percepută valoarea modală optativă în paginile unor lucrări esențiale de lingvistică românească ce valorifică, în mare parte, noile interpretări din literatura de specialitate occidentală, în special cea anglo-americană şi franceză, însă nu exclusiv.

1.2.1. Pe baza unor analize amănunțite de ordin logico-semantic, Constantin Frâncu (2000) consideră că, din punct de vedere structural, în limba română, avem de-a face cu două tipuri de conjunctiv, şi anume independent şi dependent, primul dintre acestea având ca regent, în fapt, un element suprasegmental – intonația, ce reprezintă „primul element al unei sintagme, în care termenul secund este conjunctivul" (2000, p. 155), iar cel de-al doilea, un element „segmental explicit, care poate fi un lexem (verb sau expresie verbală, substantiv, adjectiv, pronume adverb) sau un morfem (conjuncție), cu care formează o structură binară (sintagmă)" (Frâncu 2000, p. 167).

Autorul menționat identifică două valori marcate prin *relația homosintagmatică intonație + conjunctiv*: voința şi dorința, ultima dintre acestea interesându-ne în mod expres, în analiza noastră. Din păcate, reprezentantul şcolii lingvistice ieşene acordă întâietate intonației, care nu poate fi, din păcate, nici reperată şi nici recuperată în textul scris, însă interpretarea formală a conjunctivului-optativ se

BDD-A24868 © 2016 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:51:38 UTC)

susține, iar demersul nostru de analiză vizează structuri în care e prezentă „dorința pură a interlocutorului”.

Constantin Frâncu crede că această din urmă valoare este cea mai veche, „întrucât se putea folosi şi înainte de desemantizarea lui *să* (< lat. *si*), de fixarea lui la conjunctiv. De fapt, construcții similare cu cele din româna veche se întâlnesc la scriitorii creştini şi în limbile romanice apusene (fr. *Dieu soit loué* !; *Fasse le ciel que*…)” (2000, p. 161).

Dacă prioritizăm teoria propusă de Frâncu (2000), atunci o putem aplica numai în studiul oralului şi mai ales în sincronie, deoarece, în limba veche, identificarea intonației este greu de realizat. Prin urmare, în discuțiile noastre, va trebui să renunțăm la invocarea intonației şi să ne bazăm pe caracteristicile formale ale enunțului şi pe structurarea sa internă.

Astfel, discuțiile ce vor urma vor privilegia interpretarea unor texte scrise, care oglindesc diferite stadii din evoluția limbii şi cristalizarea anumitor construcții ori sintagme, la nivel enunțial. De altfel, o altă ipoteză propusă de Frâncu (2000, p. 166), mai precis frecvența redusă şi limitarea întrebuințării subjonctivului-optativ nu se confirmă, deoarece „valoarea sa de dorință şi în primul rând de optativ, ireal, eventual”, este, după cum se va vedea în exemplele oferite, destul de bine reprezentată în textele investigate.

1.2.2. Mult mai apropiată de demersul nostru interpretativ, dar şi complementară acestuia, pare a fi perspectiva pe care o are în vedere lingvistul ieşean G. Ivănescu. Acesta (2004, p. 206–208) susține că dorința este o formă de voință, însă atenuată, care, dintru început, nu se poate realiza cu certitudine. Într-un mod analog se petrec lucrurile şi cu urările. În momentul adresării, cel care le formulează e conştient de faptul că acestea au, în general, şanse reduse de împlinire şi, de aceea, strecoară o nuanță de afectivitate şi relevă un optimism cu intensitate diminuată.

Acelaşi lingvist consideră că, din perspectiva producerii mesajului oral, frazele care exprimă sentimente trebuie însoțite de semnul exclamării, care însă, în cazul nostru, ținând cont de corpusul interpretat, nu intră în discuție. Pentru Ivănescu (2004, p. 207), enunțurile pe care le discutăm în studiul nostru țin de „domeniul stilisticii, nu al sintaxei neafective, şi nu trebuie pomenite când studiem sensurile de bază ale conjunctivului”, concepție căreia i se opune radical cea care este avută în vedere în acest volum[2].

1.2.3. Într-un articol din DSL (p. 362), Gabriela Pană Dindelegan susține că, în ceea ce priveşte optativul, avem de-a face cu o semnificație modală care arată că „acțiunea sau starea este dorită de autorul ei sau de persoana afectată de stare (***Aş citi*** *un roman bun* ; *Mi-****ar plăcea*** *să câştig*)”, afirmând că este sinonim cu *dezideratival*. De asemenea, autoarea subliniază faptul că există mai multe posibilități de realizare, dintre care le-a reținut pe cele „modale nespecializate (în latină, de ex., se exprima prin formele modului conjunctiv, iar, în limbile romanice, care şi-au creat o formă modală de condițional, se exprimă prin acesta)” şi pe cele

[2] Pentru alte detalii, a se vedea introducerea acestui volum.

BDD-A24868 © 2016 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:51:38 UTC)

lexicale, „prin utilizarea unor verbe şi perifraze verbale introducând lexical semnificaţia optativă (rom. *doresc să*, *am dorinţa să* ; fr. *souhaiter* + inf., *désirer* + inf.)”[3].

1.2.4. Aceeaşi lingvistă aduce lămuriri suplimentare asupra acestei semnificaţii modale, într-un alt articol (*Condiţional, -ă*) din lucrarea amintită (2005, p. 130), considerând că „modul condiţional exprimă, în condiţii sintactice determinate, şi altă valoare modală decât cea de condiţional optativ, curentă în propoziţii principale: vezi *M-aş plimba o oră* ; *De-ar veni vara*”.

1.2.5. Un demers apropiat de interpretare a optativului poate fi reperat şi în paginile noii gramatici academice (GALR, vol. I, p. 366), în subcapitolul **3.2.2.**, redactat de către Dana Manea, care arată că, prin formele de condiţional, se pot exprima şi procese reperabile la primul nivel al axei deontice. Astfel, „procesele comunicate sunt prezentate ca dorinţă sau intenţie. Un enunţ ca *Dan ar cânta* exprimă faptul că Dan nu «acţionează» într-un anume fel, ci are numai dorinţa sau intenţia de «a cânta». În această situaţie, condiţionalul actualizează semnificaţia de *optativ* (*dezideraţiv*)”[4].

Din punct de vedere structural, se pare că optativul este mai uşor de perceput „în cazul formelor de persoana 1 şi 4, unde implicarea vorbitorului este marcată mai puternic” (*Ce-aş merge acolo !*) şi apare, în general, în „propoziţii independente nemarcate afectiv (*Ileana ar pleca/ar fi plecat la mare în această vacanţă*), în propoziţii exclamative (*Ce-aş mai mânca o ciocolată*) […], dar şi în propoziţiile regente (*Am rămâne în lună, pe disc*…, T. Arghezi, *Mirele*) sau în subordonate (*Sclavele mele râd şi-mi arată că m-ar învăţa bucuroase practicile lor*. – M. Sadoveanu, *Creanga de aur*)”. Dana Manea (GALR, vol. I, p. 367) ţine să precizeze că, în afara construcţiilor anterioare, cu o valoare de proces *dezideraţiv*, condiţionalul optativ „apare în urări, în imprecaţii şi blesteme. (*Usca-s-ar izvoarele toate şi marea, / Şi stinge-s-ar soarele ca lumânarea*. – T. Arghezi, *Blesteme*)”.

1.2.6. La rândul lor, autorii GBLR (p. 610), mulţi dintre aceştia aderând la interpretările din GALR[5], consideră că putem repera, pe lângă celelalte tipuri de enunţuri descrise, şi enunţuri optative, care au caracteristici bine conturate, dintre care se detaşează cele cu marcatorul *de* (mai rar *dacă*), în poziţie enunţială primă, şi cu verb la modul conditional-optativ: *De-ar veni odată!* Optative sunt şi enunţurile augurale şi imprecative cu verbul la condiţional optativ (*Fire-ar să fie !)* sau conjunctiv (*Arză-l-ar-focu!*). Pot intra în această clasă şi enunţurile cu verb la condiţional-optativ, persoana, 1, care exprimă o dorinţă (*Aş mânca un măr*), nu şi cele de persoanele a 2-a şi a-3-a, care descriu o dorinţă şi se includ astfel între asertive (*Ai mânca/Ar mânca un măr*)”.

[3] A se vedea, în acest sens, şi punctul de vedere exprimat de Ligia Stela Florea (2016 b, **2.1.**).

[4] Aici ar fi vorba despre un enunţ declarativ care exprimă intenţia unei terţe persoane (Florea 2016a, **4.1.**).

[5] Însă abordarea acestora diferă în ultima parte de cea realizată de Dana Manea (GALR, p. 367).

BDD-A24868 © 2016 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:51:38 UTC)

1.2.7. În SOR (p. 23), se precizează că formele condiționale „employ a volitional auxiliary and associate the conditional meaning with an optative value, covering this zones of the irrealis semantic domain that other Romance languages express by the means of subjonctive forms”.

1.2.8. În studiul introductiv din acest număr al revistei, Ligia Stela Florea (2016a) relevă că structurile optative şi enunțurile cu aceeaşi valoare trebuie analizate cu atenție şi că „pour qu'on puisse parler de modalité optative, il faudrait que l'énoncé dénote une attitude actuelle du locuteur, un désir ou une intention qui concerne ses rapports avec l'autre, comme dans *Aş bea un pahar cu apă* par exemple”. Prin urmare, optativul trebuie să fie ancorat în viitor şi să se raporteze la un fapt ce are să se întâmple, după momentul realizării enunțului optativ.

1.2.9. După cum se observă, enunțurile optative cu *să* sunt mai puțin discutate. Am putut totuşi identifica unele puncte de reper în interpretarea acestora în volumul al doilea al GALR (p. 391), unde se precizează că „redând un proces *dorit*, conjunctivul apare în propoziții regente ale unor enunțuri complexe, corespunzătoare propozițiilor independente exclamative menționate mai sus (compară: *Eu să fiu sănătos, că voi trece şi necazul ăsta* [sic!]!; *Când ne-o fi mai rău, aşa să ne fie*!)”. Considerăm că aici ar fi trebuit aduse unele clarificări, căci astfel de enunțuri sunt strâns legate de optativ, şi mai puțin de imperativ. Nuanța optativă este mult mai uşor perceptibilă şi poate fi examinată mai bine, reconstituindu-se structurile de adâncime, care presupun şi repere extralingvistice, cum ar fi experiența de viață sau invocarea divinității:

(1) „Şi să dĕ Dumnedzău să fiți dumnĕvoastră sănătoş, amin” (SB, scris. 3, p. 30).
(2) „Şi mila lui Dumnezeu să fie tot cu dumneata din toată voința poftim” (SB/SD, scris. LXVIII, p. 88).

Conjunctivul se integrează unor structuri optative care se constituie ca enunțuri independente, în urma suprimării verbului deziderativ de dinaintea conjuncției. În studiul introductiv, Ligia Stela Florea (2016a) aminteşte, pe bună dreptate, că „la phrase optative donne forme grammaticale à un acte de souhait, tandis que la phrase injonctive donne forme grammaticale à un acte de volonté”.

1.2.10. De asemenea, optativul stă sub semnul unei expresivități mult mai pronunțate, care poate fi observată mai bine în stilul epistolar, unde expeditorul încearcă să se apropie de destinatar, apelând la formule clişeizate, însă expresive, care au un rol bine definit, şi anume de a-l determina pe cel căruia îi este adresată scrisoarea să dea curs unei anumite solicitări. În fapt, precum în cazul condiționalului, şi conjunctivul este un mod al cărui timp „de referință poate fi «prezentul» sau «viitorul»”, iar procesul denumit „poate fi considerat imaginat, incert, probabil, dorit, (non)obligatoriu, permis sau interzis” (GALR, vol. I, p. 447).

2. INTERPRETĂRI ŞI DETALIERI

BDD-A24868 © 2016 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:51:38 UTC)

2.1. Ținând cont de structura destul de complexă adesea a diverselor scrisori medievale româneşti, ne vom opri la interpretarea urărilor finale, care sunt aşezate după expunerea faptelor care au determinat redactarea scrisorilor (există şi situații în care urările lipsesc). În majoritatea cazurilor, urările sunt redate în slavonă sau în română (Transilvania şi Țara Românească) şi aproape exclusiv în română, în Moldova, mai ales în nord (DÎ, p. 43). Probabil că, în anumite cazuri, avem de-a face şi cu calcuri după model slavon, ceea ce atestă faptul că, uneori, se oscila în alegerea unor formule deziderative, însă, în ce ne priveşte, le-am analizat doar pe cele româneşti. Cum însă scopul acestui studiu este de a releva aspecte care țin de rolul optativului în scrierile precizate mai sus, vom interpreta exemple reperate în paginile crestomațiilor sau culegerilor de texte vechi româneşti.

2.2. Analiza atentă a faptelor de limbă va permite identificarea unor anumite constante ce ne ajută să urmărim modul în care au fost structurate urările din finalul scrisorilor, cu valoare evidentă de optativ. Se observă că multe dintre acestea au un mod de organizare internă bine definit, începând, într-un număr important de situații, cu un *şi* concluziv care anticipă urarea şi, evident, finalul scrisorii. Rodica Zafiu (2001, p. 183) arată că „formulele de urare, aproape fixe ca mai simplele formule de salut, valorează prin funcție mai mult decât prin conținut. De aceea, probabil, inovația extremă este evitată: le-ar face de nerecunoscut, deci nefuncționale”.

2.3. După cum se va observa infra, conjunctivul este unul dintre modurile cel mai des folosite, caracterizând, în special, textele juridice (Chivu 2000, p. 52), însă şi documentele de cancelarie sau cele cu un caracter privat, valorile sale semantice putând fi identificate în cadrul enunțurilor. Formele de conjunctiv prezent din enunțurile discutate exprimă, de fapt, stări viitoare sau realizări ipotetice, greu de atins. Potrivit lui Constantin Frâncu (2000, p. 51), valorile secundare ale conjunctivului (dorință şi eventualitate) reprezintă „efecte de sens pe care conjunctivul le capătă în vorbire, datorită echivalenței lui cu condițional optativul, mod plasat în sistem în imediata apropiere a conjunctivului”:

(3) „Şi să afle aiasta scrisore a mě sănătoş pre doměvostră, o g(ospod)i, amin” (SB, scris. 8, p. 34).
(4) „Şi să vă găsească aciastă poținea scrisoare a noastră în bună pace de la Dumnedzău adevărat” (DB, scris. LXVI, p. 51).
(5) „Să vă cruțe Dumnedzău cu pače şi cu sănătate în veaci” (DB, scris. LXXXII, p. 61).
(6) „Şi să petreaceț dumneavoastră cu pače şi cu sănătate întru ai mulți şi buni de la Dumnedzău, amin” (DB, scris. XCIII, p. 70).

2.4. Uneori, morfemul conjunctivului lipseşte, ceea ce imprimă enunțului o nuanță afectivă mai pronunțată (Ivănescu 2004, p. 207), care facilitează, într-un anumit fel, orientarea spre interlocutor, iar acțiunea este plasată undeva în viitor, cu o perspectivă de realizare ipotetică, dacă nu ireală. Lipsa mărcii gramaticale de

BDD-A24868 © 2016 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:51:38 UTC)

conjunctiv se justifică aşadar printr-o apropiere de cel căruia i se adresează mesajul[6]:

(7) „*Dăruiască* milostivul Dumnedzău să fii dumneata sănătos şi vesel, cu toată casa dumnetale şi să fii dumneta bun frate şi priiaten cu toată inima dumneatali. Să fii dumneta sănătos” (SB, scris. 22, p. 47).

2.5. Privitor la informaţia gramaticală a verbului, acesta se află la conjunctiv, timpul prezent, fiind întrebuinţat, în special, *a fi*, cu valoare copulativă (operator copulativ), care, împreună cu numele predicativ de provenienţă adjectivală (grup adjectival), formează un predicat complex (GBLR, p. 477). În structurile optative inventariate, se poate observa că poziţia de nume predicativ este ocupată aproape exclusiv de adjectivul *sănătos*, ceea ce dovedeşte o oarecare specializare a acestuia în enunţurile optative din textele epistolare, fie acestea de cancelarie sau private. Se pare că, în (8), locutorul se putea limita la al doilea conjunctiv, însă a preferat să dubleze/să întărească, printr-o construcţie nebişnuită cu verbul *a dărui*, conjunctivul-optativ[7]:

(8) „Şi Dumnădzeu să dăruiască să afle ceastă scrisoare a noastră pre dumneata *sănătos* şi *veasel*, depreună cu toată cinstită casa dumitale ω χc amin” (DB, scris. LXXXIII, p. 62).
(9) „Şi se fiţ *sănatoş* cu toţ oamenii voştri într-ani mulţi şi buni, amin” (SB, scris. 1, p. 28).
(10) „Şi să dĕ Domnădzâu să fiţi domnĕvoastră *sănătoşi* îm bucurie şi cu pace bune, amin” (SB, scris. 5, p. 31).
(11) „De aceasta facem ştire Măriilor Voastre, să fiţi *sănătoş*” (DB, scris. CXXXI, p. 99).
(12) „De-această, vă dămu în ştire şi Dumnezeu să vă ţie *sănătoşi* şi întru pace bună, amin” (DÎ, scris. XVIII, p. 113).

2.5.1. Aşadar, realizarea tipică a numelui predicativ în enunţurile care ne-au reţinut atenţia rămâne cea adjectivală, care este prezentă „încă din primele documente originale româneşti, în secolul al XVI-lea. În poziţia de nume predicativ, sunt atestate, în întreaga epocă (indiferent de tipul de text sau regiune), atât adjective propriu-zise [...] sau locuţiuni adjectivale [...], grupuri adjectivale analizabile, dar unitare semantic, cât şi adjective participiale [...] sau numerale [...], însoţite uneori de determinări sintactice” (Stan 2013, p. 123).

2.6. Pe lângă copulativul *a fi*, sunt prezente şi alte verbe care sugerează încadrarea formelor gramaticale de conjunctiv în sfera optativului (*a veseli*, *a lungi*, *a găsi*, *a umbri*), urmate de circumstanţiale modale (*cu pače şi cu sănătate*, *din toată voinţa*) ori temporale (*întru ai mulţi şi buni*, *întru ai mulţi şi buni*, *pururea*, *în tot ceasul*, *în veaci* etc.), care au rolul de a contribui la complinirea enunţurilor din punct de vedere semantic şi de a sugera perenitatea urării:

[6] Vezi infra, şi exemplul 14.
[7] Vezi şi exemplele (23–27).

BDD-A24868 © 2016 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:51:38 UTC)

(13) „Păntru ačěia dăm ştire domniitale. Şi *să te veseleşti*[8] de la Dumnedzău, adevăru" (SB, scris.7, p. 33).

(14) „Aceae dăm ştire. Dumnezeu *lungească* zilele domitale, amin" (DÎ, scris. XCIII, p. 185).

(15)„Şi *să vă găsească* aciastă poţinea scrisoare a noastră în bună pace de la Dumnedzău adevărat" (DB, scris. LXVI, p. 51).

(16) „şi mila lui Dumnezeu *pururea să umbrească* pe Măria Ta" (SB/SD, scris. LVIII, p. 77).

(17) „De aceste mă rog Măriei Tale; şi mila lui Dumnezeu *rog în tot ceasul* ca *să fie* cu Măria Ta" (SB/SD, scris. LXVII, p. 87).

(18) „Şi mila lui Dumnezeu *să fie tot cu dumneata din toată voinţa* poftim" (SB/SD, scris. LXVIII, p. 88).

(19) „*Să vă cruţe* Dumnedzău *cu pače şi cu sănătate în veaci*" (DB, scris. LXXXII, p. 61).

(20) „Şi *să petreaceţ* dumneavoastră *cu pače şi cu sănătate întru ai mulţi şi buni* de la Dumnedzău, amin" (DB, scris. XCIII, p. 70).

(21) „Şi *să ţie sărâtoşi într-ai molţi şi buri*, ca prietinii noştri čeia borii, amin" (SB, scris. 10, p. 36).

2.7. De asemenea, se poate observa că apare explicit, în numeroase situaţii, şi verbul *a dărui* ʻa face în aşa fel încât, a da', care imprimă enunţului o nuanţă afectivă (a se vedea, astăzi, *Să dea Domnul*!). Verbul în chestiune apare în strânsă legătură cu Dumnezeu, care se găseşte în ipostaza de actant implicat în împlinirea urărilor, chiar dacă acestea se află sub semnul incertitudinii sau chiar al irealizabilului. Pe lângă această constanţă a întrebuinţării verbului *a dărui*, în enunţuri complexe, am remarcat şi folosirea, în structură optativă, a verbului *a păzi* (29)[9]:

(22) „Dě-aiasta scriem şi dăm ştire Mării tale, *să dăruiască* milostivul Dumnădzău dzile multe şi bune Mării tale dala Isus Hs. Amin" (SB, scris. 13, p. 39).

(23) „*Să dăruiască* milostivul Dumnedzău să avle ačasta puţână scrisore a nostră sănătoş pre Măria ta şi tot svatul Mări tale, amin" (SB, scris. 14, p. 40).

(24) „*Să dăruiască* Dumnedzău să fii Mării Ta sănătos cu tot sfatul Mării Tale întru ai mulţi şi buni" (DB, scris. LXVIII, p. 53).

(25) „Şi *să dăruiască* milostivul Dumnezău să vă afle ceastă scrisoare a nostră prea măriile dumilor vostrea sănătoşi o he, amin" (CLitRV, p. 47).

(26) „Şi *să dăruiască* milostivul Dumnădzău să afle prea domneata această scrisoare a nostră întru bună pace şi cu sănătate, depreună şi cu tot Svatul dumitale şi cu tot oraşul dumile vostre de la Hristos, amin" (SN, scris. XL, p. 73).

(27) „Numai *să dăruiască* milostivul Dumnezeu să petreceţi dumneavoastră această veselie cu pace şi bună sănătate. De aceasta am scris dumitale. Să fii dumneata sănătos" (SB/SD, scris. LXIII, p. 61).

[8] Probabil calc structural slav. A se vedea şi formula de încheiere din *Scrisoarea lui Neacşu*, 1521 (LRM, p. 4) : „*I bog te veselit, amin*".

[9] Enunţurile (22) şi (28) se apropie de construcţiile din româna actuală, din a căror structură lipseşte un al doilea conjunctiv.

BDD-A24868 © 2016 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:51:38 UTC)

(28) „Şi milostivul Dumnezeu *să vă dăruiască* Împărăția cerului Molitfelor voastre” (SB/SD, scris. LX, p. 78).
(29) „Puternicul şi milostivul Dumnezeu *să păzească* pre Măria Ta întru luminată crăia Măriei Tale cu bună sănătate şi pace în mulți şi fericiți ani” (SB/SD, scris. LVI, p. 74).

2.8. Se observă că sunt unele scrisori în care urările lipsesc, însă, în cele mai multe cazuri, acestea sunt prezente şi sunt însoțite de invocarea divinității (1–8, 10, 12–20, 22–29, 39). Trebuie să semnalăm şi faptul că, uneori, acest tipar „se laicizează, în sensul că formula nu mai face apel la Dumnezeu”[10] (DÎ, p. 43), după cum reiese din exemplele de mai jos. Aceste structuri anticipă, într-un fel, detaşarea de divinitate şi o apropiere de formulele de urare populare:

(30) „Şi să fiți Măriile Vostre sănătoşi” (SN, scris. XXXIX, p. 70).
(31) „Să fii domneata sănătos, amin” (CLRV, text 54, p. 164).
(32) „De aceasta facem ştire Măriilor Voastre, să fiți sănătoş” (DB, scris. CXXXI, p. 99).
(33) „De ačasta forte mă rog Mării tale. Să fii întru mulți ai cu sănătate şi cu bună pače, amin” (SB, scris. 15, p. 40).
(34) „Şi să fiți sănătoşi cu bună pači întru mulți ai” (SB, scris. 17, p. 42).
(35) „Alt, pohtim pre dumneavoastră să ne fiți priiatini buni, cum ne-ați fost şi mai denainte vreame”[11] (DB, scris. LVI, p. 41).
(36) „Şi să hiți sânătoşi, amin” (SB, scris. 11, pp. 37).
(37) „Şi, cu atâta obârşind, să fiți dumneavoastră sănătoşi” (SB/SD, scris. LXIII, p. 80).

2.9. În structurarea enunțurilor optative[12], sunt incluse şi pronume de reverență sudate sau nu (1–3, 6–8, 10, 13, 18, 20, 26–27, 31, 35, 37, 43) ori locuțiuni pronominale de politețe (11, 16–17, 22–25, 29, 32–33), care presupun, cum e firesc, adresarea directă şi respectarea rangurilor sociale. În multe cazuri, aceste pronume trebuie subînțelese (4–5, 15, 19, 21, 28, 34, 36), ceea ce dovedeşte că acestea sunt implicite în structurile optative. Putem remarca, de altfel, şi preferința pentru aşezarea pronumelor imediat după operatorul copulativ al predicatului complex (mai rar predicat simplu), intercalările fiind mai rare:

(38) „De estě dau ştere *dumnelor vostre*, şe să feți sărătoş întru Hs., amin” (SB, scris. 9, p. 36).
(39) „Şi să hii sănătos *dumneata* de la Dumnedzău, adevăr” (DÎ, scris. CXV, p. 208).
(40) „Şi să fiț *dumile-voastre* sănătoş, adevăr” (DÎ, scris. XCVII, p. 188).

[10] În (22), (38) şi (41), se face referire la Iisus Hristos (Hs.).
[11] Acest enunț se apropie mai mult de cele care conțin un *verbum rogandi*.
[12] Pe lângă (38–42), Vezi supra şi infra exemplele precizate în paranteze.

BDD-A24868 © 2016 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:51:38 UTC)

(41) „Şi să fii *dumneata* sănătoasă de la Hs. şi să ştii *dumneata* că foarte cu cinste vom să ne plătim, amin” (SN, scris. XLVII, p. 84).

2.10. De asemenea, se mai poate observa că variația termenilor de la sfârşitul structurilor nu este foarte mare, fiind folosite atât interjecția *amin*, cât şi adverbul *adevăr*[13] (13, 40–41)/ *adevărat* (4, 15). Uneori aceşti termeni de încheiere pot lipsi (2, 5, 11, 16–19, 24, 27–30, 32, 34–35, 37), ceea ce dovedeşte că tipicul de organizare a informației, în cadrul enunțului optativ, nu era întotdeauna respectat:

(42) „Să fii domneata sănătos, *amin*” (CLRV, text 54 p. 164).
(43) „Şi să fiț dumile-voastre sănătoş, *adevăr*” (DÎ, scris. XCVII, p. 188).
(44) „Şi să fiți Măriile Vostre sănătoşi” (SN, scris. XXXIX, p. 70).

3. CONCLUZII

3.1. Având în vedere că majoritatea exemplelor au fost selectate din scrieri epistolare, considerăm că optativul din sfera conjunctivului confirmă valoarea sa dezideративă, deoarece, analizând şi alte documente din perioada investigată, se observă că, într-un număr important de cazuri, formulele optative nu sunt prezente (de pildă, zapise sau acte de vânzare cumpărare), aspect care vine în sprijinul cercetării noastre, confirmând faptul că optativul are un rol bine determinat în epistolele vremii şi că, adesea, conține o marcă afectivă.

Invocarea divinității ține, în special, de un model ce trebuia respectat, care, în timp, începe să se relativizeze, iar prezența subiectivității este relevată de indicatorii de deixis verbal (în special, morfeme de persoană, de mod sau de timp), la care se adaugă cei adverbiali, reperați în sfera circumstanțialului.

3.2. Faptele de limbă analizate întăresc constatarea lui Constantin Frâncu (2000, p. 166), conform căruia „întrebuințările conjunctivului independent românesc nu prezintă prea mari deosebiri, ele încadrându-se în mediul general romanic”, însă apelând la o serie de formule, care nu au corespondent direct în celelalte limbi neolatine.

Interpretarea enunțurilor optative din vechile scrisori româneşti a permis identificarea mai multor aspecte dintre care se detaşează diversitatea structurală, numărul lor semnificativ, cristalizarea unor sintagme în formularea urărilor, bogăția lexicului românesc ori oscilații în ceea ce priveşte, mai ales, partea de început a acestora, aspect care anticipă, în special, încărcarea afectivă, care va fi din ce în ce mai pregnantă în veacurile ce vor urma.

[13] În afara exemplelor de sub (42–44), vezi şi celelalte precizate între paranteze.

BDD-A24868 © 2016 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:51:38 UTC)

BIBLIOGRAFIE

Chivu 2000 = Gh. Chivu, *Limba română de la primele texte până la sfârşitul secolului al XVIII-lea. Variantele stilistice*, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 2000.

CLitRV = I. C. Chiţimia, Stela Toma, *Crestomaţie de literatură română veche*, cuvânt-înainte de prof. dr. doc. Zoe Dumitrescu-Buşulenga, vol. I, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1984.

CLRV = Alexandru Mareş (coord.), *Crestomaţia limbii române vechi*, vol. I (1521–1639), alcătuit de Emanela Buză, Magdalena Georgescu, Alexandru Mareş şi Florentina Zgraon, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1994.

DB 1899 = Nicolae Iorga, *Documente româneşti din archivele Bistriţei (Scrisori domneşti şi scrisori private)*, Bucureşti, Editura Socecu, 1899.

DÎ = Gheorghe Chivu *et alii*, *Documente şi însemnări româneşti din secolul al XVI-lea*, text stabilit şi indice de Gheorghe Chivu, Magdalena Georgescu, Magdalena Ioniţă, Alexandru Mareş şi Alexandra Roman-Moraru, introducere de Alexandru Mareş, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1979.

DR, serie nouă = „Dacoromania", serie nouă, Cluj-Napoca, I, 1994–1995 şi urm.

DSL = Angela Bidu-Vrănceanu *et alii*, *Dicţionar de ştiinţe ale limbii*, ediţia a 2-a, Bucureşti, Editura Nemira & Co, 2005.

Florea 2016a = Ligia Stela Florea, *Introduction: optatif et types de phrase. Réécrire un chapitre de grammaire romane*, supra, în acest număr.

Florea 2016b = Ligia Stela Florea, *Retour sur l'optatif comme modalité d'énonciation*, supra, în acest număr.

Frâncu 2000 = Constantin Frâncu, *Conjunctivul românesc şi raporturile lui cu alte moduri*, Iaşi, Casa Editorială Demiurg, 2000.

GALR = *Gramatica limbii rom*âne, vol. I. *Cuvântul*. vol. II. *Enunţul*. Tiraj nou, revizuit, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2008.

GBLR = *Gramatica de bază a limbii române*. Ediţia a II-a, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic Gold, 2016.

Gheţie 1997 = Ion Gheţie (coord.), *Istoria limbii române literare. Epoca veche (1532–1780)*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1997.

Ivănescu 2004 = G. Ivănescu, *Curs de Sintaxa limbii române moderne*. Editat, adnotat şi prefaţat de Oana Popârda, Iaşi, Editura Junimea, 2004.

LRM = Dan Horia Mazilu (coord.), *Literatura română medievală*. Antologie alcătuită de un colectiv condus de Dan Horia Mazilu, Bucureşti, Editura Academiei Române–Univers Enciclopedic, 2003.

SB 1944 = Al. Rosetti, *Scrisori româneşti din Arhivele Bistriţei (1592–1638)*, Bucureşti, Editura Casa Şcoalelor, 1944.

SB/SD 1999 = Nicolae Iorga, *Scrisori de boieri, scrisori de domni*. Ediţie îngrijită de Ruxandra Mihăilă, Bucureşti, Editura Eurosong–Book, 1999.

SN 1925 = *Scrisori de negustori*. Tipărite cu o prefaţă pentru Sfatul negustoresc, de N. Iorga, Bucureşti, [s.e.], 1925.

SOR = *The Syntax of Old Romanian*, Oxford, Oxford University Press, 2016.

Stan 2013 = Camelia Stan, *O sintaxă diacronică a limbii române vechi*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti, 2013.

Zafiu 2001 = Rodica Zafiu, *Diversitate stilistică în româna actuală*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti, 2001.

BDD-A24868 © 2016 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:51:38 UTC)

THE OPTATIVE IN SUBJUNCTIVE MOOD IN ROMANIAN LETTERS FROM THE 16TH AND 17TH CENTURIES

(*Abstract*)

This paper aims to use modern theoretical means of analyzing the optative in order to interpret old language facts in Romanian letters from the 16th and 17th centuries. Such short texts allow the analysis of the occurrence, development and spread of certain structures at the level of micro and macro statements. Special focus will be placed on the optative value of the Romanian subjunctive, which is a complex mood with different semantic values.

Therefore, besides the presentation of adjacent theoretical landmarks, a diachronic approach will mainly be used to analyze statements from old Romanian letters.

Cuvinte-cheie: *limba română veche*, *optativ*, *conjunctiv*, *diacronie*, *scrisori*, *enunț*, *urări.*
Keywords: *old Romanian language*, *optative*, *conjunctive*, *diachronic approach*, *letters*, *statement*, *wishes.*

Universitatea Babeş-Bolyai
Facultatea de Litere
Centrul de lingvistică romanică şi analiză a discursului
Cluj-Napoca, str. Horea, 31
adichircu@hotmail.com

BDD-A24868 © 2016 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:51:38 UTC)